

A zenepedagógia értékei. Kutatások az individuális oktatás területén

© Dombi Józsefné
Szegedi Tudományegyetem JGYPK, Szeged
dombi5@freemail.hu

Előadásomban a negyven éves tanári és tudományos kutatómunka során szerzett ismereteim révén tárom fel azokat az értékeket, módszereket, amelyek számomra fontosak, figyelemfelkeltőek, és meghatározóak voltak. Az évek során a zongoratanítás révén betekintést nyertem az egyéni képzés, a zenetörténet, zeneirodalom, zenekultúra, zenei alapok tantárgyak révén a csoportos oktatás jellemzőire. Így mindkettőre kitérek. A kutatás célkitűzése, feltérképezni azokat a módszereket, amelyek a zenepedagógiában a tanítás során a legjellemzőbbek és a legjobb eredmény eléréséhez vezetnek. Az egyéni hangszeres oktatást két nézőpontból közelítettem meg. A zenetörténetben a klasszika és romantika korából Wolfgang Amadeus Mozart és Liszt Ferenc pályájának indulását vizsgáltam. Majd a XX. századi előadóművész tanárok módszereire irányítottam a figyelmet a zongora, cselló, fuvola, hegedű és kamarazene órák dokumentum elemzése alapján Varró Margit, Dohnányi Ernő, Sebők György, Rév Livia, Kadosa Pál, Cziffra György, Banda Ede, Gyöngyösi Zoltán, Kurtág György, Szecsődi Ferenc munkássága során. A csoportos tanítás egy módszerét Kodály felsőoktatásban tartott óráinak és napjaink egy példájának bemutatásával fémjelzem.

Wolfgang Amadeus Mozart tanulmányainak jellemzői

Wolfgang Amadeus Mozartnak egyedüli tanára édesapja volt, aki rendkívül nagy műveltséggel rendelkezett. Jogi tanulmányokat folytatott, a salzburgi hercegérsek másodkarmestere volt, a zenepedagógiában az első hegedűiskola fűződik nevéhez. E széleskörű elfoglaltság mellett mégis fő célja gyerekei nevelése és zenei irányítása volt. Fontosnak tartotta, hogy minél előbb publikum elé állítsa őket. Tisztában volt azzal, hogy a zenei előadó képesség fejlesztésének egyik fontos színtere, a hangverseny. Törődött azzal is, hogy zenei szaktekintélyek előtt is játszanak, illetőleg kössenek ismeretséget. Meg kell jegyeznünk Rameau, Schobert, Johann Christian Bach, Padre Martini nevét, akik mind hallották Mozartot és hatással voltak előadói és zeneszerzői pályájára. Leopold Mozart hangsúlyt fektetett a nyelvtanulásra, amelyet különböző nyelvi környezetben gyakoroltak gyermekei: így a franciát, az angolt, az olaszt. Szigorú ember volt bizonyítja ezt az a tény is, hogy Wolfgangot felnőtt korában is irányította. Leveleiben egyaránt adott zenei és emberi tanácsokat (Siegert, 2003).

Liszt Ferenc tanulmányainak jellemzői

Liszt Ferenc első zongoratanára apja volt. Liszt Ádám az Eszterházyak jószágügyintézője és emellett amatőr muzsikus volt. Rendszeresen gyakorolt, játszott kamarazenekarban, otthon házi hangversenyeket tartott. Rendkívüli pedagógiai érzékkel és széleskörű zeneirodalmi ismerettel rendelkezett. Például ismerte J. S. Bach: Das Wohltemperierte Klavier prelúdium és fűgáit valamint Haydn, Mozart és Beethoven zongoraszonátáit, a korabeli szerzők Czerny és Ries darabjait. Pedagógiai módszere ma is korszerűnek tekinthető. Szorgalmazta a kottaolvasást, a lapról olvasást, az improvizálást, a fejből való játékot.

„A továbbfejlődés érdekében a következő lépéseket fogalmazta meg.

1. Bécsbe kell küldeni, a gyermeket. ahol megfelelő morális nevelésben

részesülne:

2. elsőrangú zenetanárról kell gondoskodni aki, hetenként legalább háromszor foglalkozik vele, emellett a fiú franciául és olaszul is tanulna:

3. a gyors előrehaladást biztosítandó a gyermek a lehető leggyakrabban hallgatna koncerteket, operákat. énekes miséket” (Walker 1986).

Liszt Ádám felismerte, hogy nemcsak a hangszergyakorlás segíti a zenei előmenetelt, hanem más élmények is szükségesek a jó zenei előadás számára. Emellett szorgalmazta a szereplések számát. Mintegy jó impresszárió mindent megtett azért, hogy fia rendszeresen játsszon publikum előtt. Liszt későbbi tanára Carl Czerny az órákon technikai képzéssel foglalkozott, annak érdekében, hogy Liszt precíz ujjrenddel, biztos technikával rendelkezzen.

A XX. században előtérbe kerültek a pszichológiai kutatások. A század nagy zongorapedagógusa Varró Margit új módszert vezetett be a zongoratanításba. Naplójeljegyzéseket készített tanítványairól és így követte nyomon fejlődésüket. Rendkívül fontosnak tartotta, hogy növendékeit minél jobban megismerje, az óra mindig beszélgetéssel kezdődött és csak ezután tértek át a zenére.

Dohnányi Ernő zongoraóráira Váczi Károly így emlékezett vissza *„Felejthetetlen emléket őrzök. heti egy alkalommal jártunk hozzá, mindig már darabot kellett vinnünk zongoraversenyt, szonátákat és mindig tökéletesen kidolgozva. Eljátszottuk a művet, ő pedig általában végighallgatta. Aztán néhány megjegyzést fűzött az előadáshoz, de nem sokat magyarázott Inkább leült a hangszerhez és zongorázni kezdett. Mindent fejből el tudott játszani elképesztő technika és tudás jellemezte. Nagyvonalúan tanított” (Devich, 2002:11).* Ebből a módszerből kitűnik, hogy fontos az az érték, hogy a növendék szem előtt tartsa, az állandó felkészülést, a sok önálló munkát. Legyen igénye a darabok megformálására, helyes előadására.

Kadosa Pál zeneszerző, zongoraművész tanári pályája első évtizedeiben a Fodor Zeneiskola tanára volt, igen magas heti óraszámokban tanított. Foglalkozni kellett az elméleti anyaggal és a kezdőszinten a zongoraórán kellett megtanítani a kottaolvasást. Kadosa Pál újítást vezetett be, *„felvette a tananyagba Bartók, Weiner, Farkas Ferenc, Debussy, Ravel, Bloch, Casella, Francaix, Prokofjev, Réger és mások műveit”.* *”Minden héten legalább kétszer volt növendékhangverseny, a s azokon ott volt például a zongora tanszak úgyszólván minden tanára. Nem volt a részvétel kötelező, de érdeklődés volt a tanszak munkája iránt” (Breuer,1978).* Majd a Zeneakadémia tanszék vezetőjeként a XX. század a nagy előadóművész generációi Kocsis Zoltán, Ránki Dezső Schiff András tanára volt. Amikor zenepedagógiai módszeréről kérdezték így válaszolt. *„Nos, ha valamit elítélek, az az, hogy rátukmáljam a saját elképzelésemet a növendékekre, akár, mint zeneszerző, akár,*

mint zongorista. (...) Mindenkit a saját tehetségéből kiindulva próbáltam továbbfejleszteni” (Breuer, 1978).

Kadosa az egyéniség teljes kibontakozását segítette. Idősebb korában a Bartók szemináriumon tartott zongoraóráin, mindig kezében volt a kotta és szóban rámutatott a szerző szándékaira, felhívta a figyelmet a kottában található fontos jelekre. Apró jelzéseket tett, amelyek azonban jelentősen előremutatóak voltak egy jobb előadás számára.

Cziffra György zongora mesterkurzusán tapasztaltam azt, hogy magnófelvételt készítettek az óráról és a növendéknek ezt otthon meg kellett hallgatni, hogy el ne felejtse az instrukciókat. *Cziffra György* először végighallgatta a darabokat és utána kezdtek zenei és technikai problémákról beszélni. Elsősorban zenei instrukciókat adott. Emlékeim szerint ritkán mutatott be részleteket a hangszeren, viszont *szemléletes képekkel hozta közelebb a zenei megoldásokat*. Azonban előfordult, hogy a teljes művet eljátszotta. Nagy erővel tudta motiválni a tanítványt.

Sebők György és *Rév Livia* zongora mesterkurzusain hallgatóként éltem át a szuggesztíven tanítás élményét. Soha nem sértették meg a növendéket. Módszerük az volt, hogy végighallgatták a darabokat, s utána *megmutattak egy-egy előadási lehetőséget*. *Sebők György* sok esetben *tekintetével* fejezte ki egyetértését vagy egyet nem értését a hallott darabok előadásáról. Szívesen beszélgetett a tanítványokkal, próbálta felszínre hozni egyéni véleményüket. Az esetek többségében azok meglepődtek, mert egy hagyományos zongoraórán a tanár meghallgatja a darabot, magyaráz, bemutat bizonyos részeket, majd visszahallgatja, de egyébre nincs idő. Egyik jelentős pedagógiai módszer, hogy a növendék *véleményére is alapozunk*. Lényeges, hogy a világban el tudjon igazodni, helyt tudjon állni, meg tudja ítélni saját és mások előadását.

Prágai tapasztalatok 2011

Prágában voltam Erasmus vendégtanár, amikor számomra egy új típusú zongoraórát láttam. Szeminárium volt a neve. Több tanár és diák volt együtt mintegy tizenketten hallgatták az órát. Egy másik intézményből jött 3 növendék, akik egyenként 20 perces műsort mutattak be koncertszerűen. Amikor eljátszották mindenkinek véleményt kellett alkotni az előadók előtt a hallott műsorról. Ez a módszer jellemezte *Banda Ede* gondonkaóráit is, melyet *Perényi Miklós* Kossuth díjas csellóművész visszaemlékezéséből ismerünk. „*Rendkívül jó légkörű órákat tartott, a hangulatot tökéletesen feloldotta kiegyensúlyozott és derűs egyénisége.*” Rendszerint nagyobb társaság volt jelen idősebb és fiatalabb növendékek adták egymásnak a kilincset. Alapélménynek nevezhetem a stressz mentes órák fogalmát: amikor a foglalkozások után kiléptem az épületből mindig kellemes, megnyugtató érzés töltött el. Ez érték, sőt ajándék. *Banda Ede* tanítási módszerét az arányérzék jellemezte, *magyarázott*, de *a hangszeren is illusztrált. Nagy súlyt helyezett a játék folyékonyságára és a tagolásra*. Ami a szigort illeti előfordult, hogy valamit jobban „megpiszkált”. Sohasem „nyúzta” a növendékeit, de azért akadtak keményebb órák. Ezek változtak a gördülékeny tempóban zajló, könnyed hangulatú együttlétekkel. Az általam megismert korábbi hierarchikus tanár-diák kapcsolatok után számomra sokat jelentett, hogy *Banda Edénél* a légkör oldottabb volt, rá lehetett kérdezni dolgokra. Tanári mentalitásában tiszteletreméltónak érzem, hogy *mindenkinek engedte kibontakozni a saját egyéniségét*- ez igen fontos pedagógusi erény (*Perényi, 2002.*). Ebből a visszaemlékezésből a helyes arány megtalálását tartom értéknek és az

élményszerű órákat, amelyet minden időben szem előtt kell tartani. Az előadó-képesség egy fontos színtere, amikor kollégák előtt kell játszani, és véleményt alkotni.

A tragikusan elhunyt Gyöngyösi Zoltán fuvolaművész ars poétikája szerint: „A művészet szellemi tevékenység-sokszor nem a manuális technikát kell gyakorolni, hanem elvontabb módon kell áldozni a hangszernek. Az idő véges, be kell osztani. Koncentráltan intenzív odafigyeléssel rövidebb idő alatt, hatékonyabban lehet készülni, tanulni. Nem kell stoppperral és mérőszalaggal mérni a felkészülést. Fő célom az emberi és művészi minőség állandó kontrollja és lehetőleg emelése. Este, amikor lefekszem: végig gondolom aznap érdemes volt e felkelnem. Fontos, hogy erre igennel felelhessek. Amit hiányolok – nemcsak a zenei életben – az emberi minőség javítása, a jobbító szándék. Naponta kellene tenni azért, minden pillanatot meg kellene ragadni, hogy képezzük magunkat, jobbá váljunk, jobbá váljon a környezetünk és ennek a kisugárzása hasson a többiekre is” (Mikes, 2002:22). Ez a nézőpont fontos információt szolgáltat a zenetanítás számára. Az élethosszig tartó tanulást, az önkontroll képességét kell kifejlesztelnünk a zenetanítást során és állandóan szem előtt kell tartanunk nemcsak a zenei szempontokat, hanem a személyiség fejlesztését.

Kurtág György kamarazene óráira Csalog Gábor zongoraművész emlékezett vissza Muzsika folyóiratban. „Mit sugárzott számunkra a szerzetesi tartásszürke ruha, fehér ing a végtelenül sok árnyalatot felölelő basszushang? Minden növendék, minden zene, minden ütem, minden hang iránti elképzelhetetlen szenvedélyt, és szenvedést, sóvárgó szeretetet és megszállott elkötelezettséget.” (Csalog, 2001:16).

Balatonföldváron rendezett Földvári Napok vendégeként volt jelen Kurtág, amikor őt személyesen hallhattam tanítani. Pillanatok alatt felugrott a színpadra és magas hőfokon magyarázott. Szuggesztív tekintete, mimikája hozzájárult a művek jobb megértéséhez és előadásának megszületéséhez. Az óra léghőmérsékletére lenyűgöző volt az igen részletes apró boncolások ellenére. Az óra magas hőfoka átáradt a tanítványokra és a hallgatóságra is. Valahogy megtisztultnak, jobbnak érezte magát az ember általa.

A zenetanítás fontos értéke, hogy a tanár és tanítvány is minél aktívabban vegyen részt rajta. Az oldott légkör nagymértékben elősegíti a jobb teljesítményt. Szecsődi Ferenc Liszt díjas hegedűművész a következőként vallott a zenetanításról. „A tanítás során elsősorban embert nevelök, másodsorban muzsikust és csak harmadsorban hangszerest. A három persze elképzelhetetlen egymás nélkül. Amikor új növendék kerül hozzám, mindenekelőtt két dolgot tisztázunk: egyrészt pontosan, felkészülten kell az órára jönni, másrészt a tanítványoknak segíteniük kell egymást mindenben, amiben csak tehetik, hiszen együtt élünk, akár egy nagycsalád. Ezt még azelőtt leszögezzük, hogy a diák egyetlen hangot meghúzna. A kamarazene nagy fontosságot tulajdonítok. Mit sem ér, ha kipergeti a Paganini etűdöt, de nem tud alkalmazkodni a muzsikustársához, Nem drámai, ha valakinek szerényebbek a képességei, mindenkinek meg kell tanulni a helyét. (Hollós, 2003.17-18.) Ez a tanítási módszer sok értéket képvisel. Minden előtt a személyiség fejlesztést tűzi ki legfontosabb céljául a zenetanítás által. Az emberi kapcsolatok ápolását, egymás segítését, az egymásra figyelést, amely nélkülözhetetlen a kamarazene területén.

Kodály Zoltán órái a felsőoktatásban

Kodály Zoltán pedagógiai koncepcióját a felsőoktatásban magántanítványoktól és a csoportos óráira járó tanítványok visszaemlékezéseiből szűrhetjük le.

Molnár Antal, aki még az egyetemista Kodály magántanítványa volt így emlékezett vissza „A mai generációk nem tudhatják már, hogy *milyen szuggesztív hatása volt a fiatal Kodálynak. Egész működésén végigvonult egyéniségének ez a különös sajátága, hogy akivel érintkezésbe lépett az hatása alá került és nem tudott ettől szabadulni. „A tanár és tanítvány kapcsolat azonban ritkán maradt meg a hivatalos keretek között, aki elkötelezettsége, tehetsége vagy szorgalma révén méltó volt rá, az mindig megkapta tőle a megfelelő ösztönzést, útmutatást és segítséget további pályája során”* (Szalay, 2007:333).

Kodály a zeneszerzés mellett elsősorban népzénet tanított. Ennek különböző formái és szinterei voltak. A Zeneakadémia mellett 1930-1939-ig órát adott a Pázmány Péter Tudományegyetemen és tartott Szabadegyetemi kurzusokat is ahova elsősorban a tárgy iránt érdeklődők jártak. Jól tudta, hogyan, milyen mélységben, milyen szigorral kell az egyes kurzusokat vezetni.

A népzenei ismeretek tantárgy a zeneszerzőképzés óratervében szerepelt a zeneakadémián. Ezen az órán Kodálynál *a 19 századi népies dalszerzők munkásságából lehetett egy-egy zeneszerzőt választani és komoly szempontok szerint dolgozatot készíteni.* Ezek a munkák hosszú időt vettek igénybe a hallgatóknak, de már hallgatókorukra megtanulták a kutatómunka alapjait, módszereit. Pázmány Péter Tudományegyetemen tartott órái a népzenei szeminárium, a zeneelmélet és zenefolklorisztika voltak. Az egyes félévekre más-más tematikát hirdetett meg. Horváth János visszaemlékezésében: *„Itt nem az újító művész arcát láttam, hanem a példásan fegyelmezett, a jelenségeket a hajszálgyökerekig feltáró hatalmas anyagismerettel rendelkező tudóst ismertem meg”* (Szalay, 2007:335).

Gergely János visszaemlékezése szerint minden szerdán, a Bölcsészettudományi karon a Népzenei kollégium után tartott egy kisebb kollégiumot a Magyar zenekultúra általános kérdéseiről. Ide egy kisebb hallgatóság járt.

A Népzenei szemináriumra járóknak felvételi vizsgaként énekelni kellett egy-egy népdalt Bárdos Lajos 101 Magyar népdal c. gyűjteményéből.” Az első héten Kodály lefektette a munkatervet. *Mindegyik hallgatónak, aki az első tekintetre használhatónak látszott kiosztott egy referátumot, valamilyen meglévő kiadványt kellett elolvasnia és ismertetnie. Kodály egyenrangú félnek tekintett bennünket, sohasem éreztette szellemi fölényét. Többnyire nem is katedráról beszélt, hanem köztünk ült a padban”* (Szalay, 2007:336).

Összevont magyar népzene előadások a Zeneakadémián (1937-51) Dohnányi Ernő igazgató Kodály: *A magyar népzene* c. tanulmányának megjelenésével fakultatív tárgyként bevezette a népzenei kollégiumot. Majd a Minisztérium az 1938-39 tanévben a Zeneakadémia kérésére hozzájárult, hogy a népzene kötelező tárgy legyen a tanárjelölt, valamint a zeneszerzés IV. évfolyamos hallgatók részére. *Egy visszaemlékezés szerint 200 népdal elemzése és ismerete volt az előírás* (Szalay, 2007:337).

Kodály nyugdíjba vonulása után is megtartotta a népzene óráit. Megkövetelte az *elemző, következetes gondolkodást a fegyelmezett, folyvást fejlesztett dallamemlékezetet.* Néha még a népzénetől távol eső dolgokat is kérdezett például ki tud fejből idézni egy bizonyos ritmusformára antik verset, illetve egy dallamfordulathoz klasszikus, barokk vagy preklasszikus műzenei témát. *„Forgassák a fiókokat – ez volt a szavajárása”* (Szalay, 2007:338).

Durkó Zsolt visszaemlékezése szerint Kodály egészen másként oktatott, mint Farkas Ferenc. Körülhatárolhatatlan tananyaggal, látszólag szeszélyesen. Volt, hogy negyed órán át csak hallhatott. Máskor hosszan beszélt a görög verslábakról. És a világ legtermészetesebb dolgának tartotta, hogy amiről éppen szót ejt, ahhoz nekünk is értenünk kell. Ily módon *állandó szellemi készenlétre szoktatta növendékeit*. Amikor úgy adódott tengernyi adattal, ténnyel fűszerezte élményszerű előadásait, alig győztünk jegyzetelni. *Nagy műveltséget, gyors felfogást feltételezett ez a módszer, de követelménye sosem hatott bénítóan, inkább mind többre biztatott. Megkövetelte, hogy rengeteg népdalt tudjunk, de azt is, hogy rendszert teremtsünk e sokadalomban. Megkövetelte, hogy a zenében, élőszóban ügyeljünk a fogalmazásra. Ha valamelyikünknek bármilyen csekély feladatot adott – a számonkérésről sohasem feledkezett meg. Rendkívüli zenei memóriája volt. Versemlékezete is tévedhetetlen volt* (Bónis, 1994).

A csoportos oktatás egy új formája napjainkban

Az SZTE JGYPK Ének zene Tanszéken a BA képzés során lehetőség volt választható tárgyak beiktatására. Ezek sorát képezi többek között a számítógépes ismeretkottaszerkesztés, a kortárszene, a reneszánsz tánc, a természeti jelenségek a zenében. A kortárszenét a Vántus István Kortárszenei Napokhoz kapcsoltunk, amely azt jelenti, hogy 10 hangverseny keretében tudnak a legújabb művekkel megismerkedni. Emellett a különböző rendezvényeken a hallgatók aktív módon is be tudnak kapcsolódni kórus, kamara, vagy szóló szereplés révén. Lehetőség van zeneszerzőkkel való személyes beszélgetésre. Az előadandó művek szerzőkkel történő előzetes konzultálására. A vizsgakövetelményekbe beletartozik a Kortárszenei Napok hangversenyeinek egyéni értékelése, véleményalkotása is.

Összegezve, Kodály példáján is láthattunk, hogy a zenepedagógiai módszerek a felsőoktatásban a csoportos óra keretében igen változatosak lehetnek. Függenek a tantárgytól azon belül az óra jellegétől, a résztvevő hallgatók érdeklődésétől, felkészültségétől. A tanár hatalmas felkészültsége mellett az azzal párosuló magával ragadó előadói képességétől. A felsorolt példák alapján betekintést nyerhettünk a egyéni zenetanítás jellemző módszereibe is. A zenetörténet két példája révén láthattuk, hogy a klasszika és romantika korában a zenetanítás kezdeti lépéseiben fontos volt a kottaolvasás, lapról olvasás, memoriter, és az improvizálás. Felismerték, hogy a zenei előadást külső tényezők is, más zenei hatások is befolyásolják. Az előadó képesség legmagasabb szintjének eléréséhez nélkülözhetetlen a sok fellépés, a közönség előtti játék.

A XX. század előrelépése volt a tanítvány fejlődésének nyomon követése naplófeljegyzések alapján. A művészképzésben alkalmazott módszerek a tanár és tanítvány egyéni jellemzőitől függenek. Az elkövetkezőkben ezeket meg kell tartani és új tartalmakat felfedezni. A zenetanítás ugyanúgy változik, fejlődik, mint a művészet és a tudomány. Mind a tanárnak, mind a diáknak meg kell újulni és lépést tartani a legjobb eredmény elérése érdekében.

Irodalomjegyzék

- BÓNIS Ferenc (szerk.) (1994). *Így láttuk Kodályt*. Budapest: Püski.
- BREUER János (1978). *Tizenhárom óra Kadosa Pállal*. Budapest: Zeneműkiadó.
- CSALOG Gábor (2001). Kurtág órái, *Muzsika*, 44 (2), 16.
- DEVICH Márton (2002). Pódium és katedra, *Muzsika*, 45 (4), 11.
- HOLLÓS Máté (2003). Természetes? *Muzsika*, 46 (6), 17-18.
- MIKES Éva (2002). Nem kell stopper és mérőszalag *Muzsika*, 45, (4), 22.
- PERÉNYI Miklós (2002). Stressz mentes órák a Zeneakadémián, *Muzsika*, 45 (4), 8.
- SIEGERT, Stefan (2003). *Mozart a mágikus muzsikus*, Budapest: Képzőművészeti.
- SZALAY Olga (2007). *A Kodály tanítványok népzene-tudományi bibliográfiája 1913-2005*. In
Berlász Melinda (szerk.): *Kodály és tanítványai*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet.
- WALKER, Alan (1986). *Liszt Ferenc A virtuóz évek 1811-1847*. Budapest: Zeneműkiadó.